

अध्यापक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना कृती संशोधन करताना येणाऱ्या समस्या- एक अभ्यास

संशोधक

उर्मिला सुभाषराव फुले

सहशिक्षिका

जि. प. केंद्रीय प्राथमिक शाळा निवघा बाजार

प्रस्तावना:

शै

क्षणिक संशोधनाच्या आरंभ एकोणिसाव्या शतकाच्या

पूर्वार्धात झालेला आढळतो, भिन्नभिन्न क्षेत्राशी संबंधित ज्ञान मिळविण्यासाठी वैज्ञानिक पद्धतीने प्रयत्न केले जातात, आपल्या ज्ञानात मोलाची भर पडते ती संशोधनामुळेच शिक्षणाचा दर्जा सुधारावा म्हणून अध्यापकांनी नवनवीन कल्पना अमलात आणण्यासाठी संशोधन करणे गरजेचे झाले आहे. आज आधुनिक काळात प्रत्येक क्षेत्रात बदल होत आहेत शैक्षणिक क्षेत्र व्यापक होत आहे. व नवनवीन विषयांची भर शिक्षण क्षेत्रात होत आहे, यासाठी अध्यापन करणारा शिक्षक हा प्रशिक्षित असला पाहिजे असे लक्षात आल्याने प्रत्येक क्षेत्रात मूलभूत शिक्षकांना प्रशिक्षण देण्याची गरज भासू लागली आहे अध्यापक व प्रशिक्षणाथ्यांना अध्यापन व अध्ययन करताना समस्या येतात असे संशोधकास दिसून आले आहे आणि त्यासाठी अध्यापक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना वेगवेगळ्या विषयांतर्गत कार्यक्रम व उपक्रम राबवतांना समस्या आल्यामुळे संशोधकाने सदर संशोधनासाठी या विषयाची निवड केली. अध्यापक विद्यालयातील सर्वच विद्यार्थ्यांना याचा नक्की लाभ होईल

संशोधनाची उद्दिष्टे

1. अध्यापक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना कृती संशोधनासाठी पूर्वतयारी करताना येणार्‍या समस्यांचा शोध घेणे
2. अध्यापक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष कृती करताना येणाऱ्या समस्यांच्या कारणांचा शोध घेणे
3. अध्यापक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना कृती संशोधनात माहितीवर प्रक्रिया करताना व अहवाल लेखन करताना येणाऱ्या समस्यांचा शोध घेणे.

संशोधनाची ग्रहीतके

1. अध्यापन विद्यालयातील द्वितीय वर्षातील सर्व विद्यार्थ्यांना कृती संशोधन हा विषय अनिवार्य आहे.
2. अध्यापक विद्यालयातील काही विद्यार्थ्यांना कृती संशोधनाची पूर्वतयारी प्रत्यक्ष संशोधन करताना समस्या येतात.
3. विद्यार्थ्यांना अहवाल लेखन करताना समस्या येतात.

संशोधनाची व्याप्ती

प्रस्तुत संशोधन हे लातूर शहरातील सर्व अध्यापक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांशी संबंधित आहे.

संशोधनाची मर्यादा

प्रस्तुत संशोधन हे फक्त डीटीएड च्या द्वितीय वर्षातील मराठी माध्यमांच्या विद्यार्थ्यां पुरते मर्यादित आहे. प्रस्तुत संशोधन हे लातूर शहरातील मराठी माध्यमांच्या पाच अध्यापक विद्यालयातील शंभर विद्यार्थ्यां पुरतेच मर्यादित आहे

न्यादर्श

प्रस्तुत संशोधनात लातूर शहरातील पाच अध्यापक विद्यालयातील 100 विद्यार्थ्यांची न्यादर्श म्हणून निवड केली आहे

माहिती संकलनाची साधने

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधकाने विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्नावली या साधनाचा वापर केला आहे

संशोधन पद्धती

प्रस्तुत संशोधनात संशोधकाने सर्वेक्षण पद्धतीचा वापर केला आहे

संशोधनाचे महत्त्व

दैनंदिन जीवनात येणारी कोणतीही समस्या सोडवण्यात प्रस्तुत संशोधन उपयुक्त आहे. अध्ययन व अध्यापन परिणामकारक होण्यासाठी प्रस्तुत संशोधन महत्त्वपूर्ण आहे. अध्यापक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना कृती संशोधन हा विषय नवीन आहे त्यामुळे त्याबाबतची अधिक माहिती त्यांना उपलब्ध नाही या छात्र अध्यापकांना भावी आयुष्यात शिक्षक म्हणून कार्य करताना अनेक अडचणी जाणवतील आणि त्यांचा पाया मजबूत व्हावा यासाठी कृती संशोधन हा विषय अनिवार्य केलेला आहे. कृती संशोधनाच्या मूलभूत संकल्पना कितपत समजले आहेत हे जाणून घेण्यासाठी हे संशोधन करणे महत्त्वपूर्ण वाटते.

संशोधनाची प्रत्यक्ष कार्यवाही

कृती संशोधन करताना विद्यार्थ्यांना कोणत्या समस्या येतात व त्या कशा प्रकारे त्याचा सामना करतात हे पाहण्यासाठी संशोधकाने विषयानुरूप विद्यार्थ्यांसाठी एक प्रश्नावली तयार केली आपले कार्य पार पाडताना संशोधकाने पाच अध्यापक महाविद्यालय विद्यालयातील शंभर विद्यार्थ्यांची निवड केली म्हणजेच पाच अध्यापक महाविद्यालयातील प्रत्येकी 20 विद्यार्थी निवडून त्यांच्याकडून प्रश्नावली भरून घेण्यात आली.

अर्थनिर्वचन

प्रस्तुत संशोधनात संकलित माहितीच्या अर्थनिर्वचन करण्यासाठी शेकडेवारी या संख्याशास्त्रीय परीमानाचा वापर करण्यात आला आहे.

प्रस्तुत संशोधनातून आलेले मुख्य निष्कर्ष

1. 60 टक्के विद्यार्थ्यांच्या मते कृती संशोधनात मार्गदर्शकाची भूमिका महत्त्वाची असते.
2. 80% प्रतिसादक हे स्वतःच्या अनुभवावरून समस्या निवडतात.
3. 87% प्रतिघात साधकांना माहितीचे विश्लेषण व अहवाल लेखन करताना अडचणी येतात.

4. 55% प्रतिसादक संशोधनाची उद्दिष्टे स्वतः ठरवतात तर बाकी मार्गदर्शकांनी सांगितल्याप्रमाणे त्यात बदल करतात.
5. 92% विद्यार्थ्यांसाठी कृती संशोधन हा विषय नवा विषय आहे
6. कृती संशोधन प्रत्यक्ष करण्यासाठी विद्यार्थ्यांना वेळेची कमतरता असते

शिफारशी

1. अध्यापक विद्यालयाने विद्यार्थ्यांसाठी दरवर्षी कृती संशोधनाच्या संदर्भात कार्यशाळा आयोजित करावी.
2. प्रतिसादकांना कृती संशोधन करण्यास पुरेसा वेळ मिळावा.
3. विद्यार्थ्यांनी समस्या निवडताना स्व अनुभवावर आधारित विषयांना प्राधान्य द्यावे.
4. प्राध्यापकाने विद्यार्थ्यांना नेहमी प्रोत्साहन द्यावे.
5. विद्यार्थ्यांना आलेल्या समस्या सोडविण्यासाठी अध्यापक नेहमी तत्पर असावा.

संदर्भ ग्रंथ सूची

1. प्रा. बन्सी बिहारी पंडित 1997 शिक्षणातील संशोधन (संकल्पनात्मक परिचय): पुणे, नूतन प्रकाशन.
2. डॉ. वी.रा. भिंताडे 2011 शैक्षणिक संशोधन पद्धती: पुणे, नित्य नूतन प्रकाशन.